

■ Maksim İvanoviç Yuk

(Əvvəlki ötən sayda)

Viktorian dövrünün ölümlər seltənətinin alleqorik obrazı qismində qəbul edilməsi fikri romanın bədii dünyasında əsərin insanlıqdan uzaq "hissiz, ruhsuz" maşına bənzəyən qəhrəmanlarının içində yer aldıkları tarixi hadisələrin bir-biri ilə çoxsaylı müqayisəsi nəticəsində meydana gəlir. Bu vəziyyətdə olan insan özünəməxsus deyil, seçim azadlığı yoxdur, hər hansı isti-

Con Faulzun "Fransız leytenantın qadını" romanında mifoloji məna axtarışı

qamətdəki inkişafında mühafizə-kardır, mənəvi cəhətdən isə əlil vəziyyətində yaşayır.

Bir dialoq nəticəsində Çarlz yenidən doğulur: dünyagörüşündəki böhranın ardınca dünyanı və öz şəxsiyyətini başqa cür qəbul edir. Bütün dolğunluğu və aydınlığı ilə anlayır ki, cəmiyyət onun həyat prinsipləri və etika normalarına bələdlilik edərkən o, "həyatda ikən ölü vəziyyətinə düşür". Dövr onu "reallığın illüziyaya, sözün səssizliyə, həqiqətin saxtakarlığa çevrildiyi zaman, heçliyə" döndərmişdir.

Mənəvi dərkətmə anında qəhrəman başa düşür ki, xristian imanının mahiyyəti çarmıxa çəkilməkdə deyil, Məsihin ölümlər arasından zühur etməsindədir. Bununla da həyatın yenidən başlanması, günahın yuyulması ideyasını təsdiq edir. Həqiqi xristianlıq etiqađi hər bir imanlı şəxsə insanlığı və hansısa fərdi Tanrıya qurban verdiyinə görə özünü təqsirkar bilməsini aşılamaq deyil; həqiqi xristianlıq düşüncələrdəki varolmanın mümkünlüyü səbəbindən Yaradana minnətdarlıq etməkdə və səhvlərini düzəltmək imkanının olmasındadır.

Xristianlığın mahiyyəti - "Məsihin - uğrunda xaçdan asılı vəziyyətdə gözlərini yumduğu dünyanı dəyişməyə çalışmaq; elə etmək lazımdır ki, o, yer üzündə yaşayan hər kəsə - kişilər və qadınlarla birlikdə qalibiyətlərini qeyd edərək, onlara ölümqabağı qüسسə yox, təbessüm bəxş etsin".

Bu ideyanı qəbul etdikdən sonra Məsih Çarlzın gözlərində öz əzəmətini itirmədi. Əksinə, canlandı və ona bir az da yaxınlaşdı; ondan ötrü xaçdan endi - bir dəfəyə olmasa da, hissələrlə. Qəhrəman yeni həyat üçün dirilərək, varlığın "dövrün ona zorla qəbul etdiyi" şablonundan qurtularaq sanki özü simvolik xaçdan uzaqlaşır.

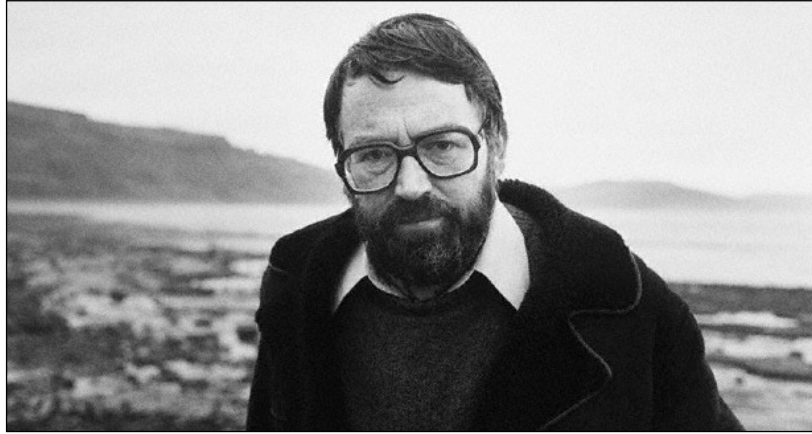
Yaşanan dəyişiklikdən sonra öz dövrünün totalitar standartlarından uzaqlaşan qəhrəman qəfildən həyat tərzini dəyişir. O, atacağı addımın onu səfilə çevirəcəyini bil-

diyi halda Ernestinadan ayrılır, amma o, həm də anlayır ki, bu qadınla evlilik heç zaman xoşbəxtlik gətirməyəcək. Ayrıldıqdan və artıq əlaqələri kəsdikdən sonra Çarlz sevdiyi və sayəsində həm dünyaya, həm də özünə qarşı münasibətləri aydınlaşdırmağa müvəffəq olduğu Sara Vudrafla evlənmək istəyir. Lakin, Sara xəbərsiz şəkildə, izsiz-soraqsız yoxa çıxır.

Süjetin bu cür inkişafında İncil əfsanəsinə daha bir müraciəti görmək mümkündür. Belə ki, Məsih kimi qəhrəman da şəhid olur: o, cəmiyyətdəki mövqeyini, adət etdiyi həyat tərzini, sevgili qadını itirir. Azadlığın əvəzində ağrı ilə üzleşir, gündəlik təkrarlanan ictimai qınağa tuş gəlir. Çarlz bu barədə xəbərdar edilmişdi. Allahla dialoqu zamanı eşidir: "Sən necə bir seçim qarşısında dayandığını bilirsen. Ya sən öz dövrünün borc, şərəf, ləyaqət hesab etdiyi həbsxanasında qalmaqla əmin-amanlıq və təhlükəsizlik əldə edirsən. Ya da azad

(Çarlz Dikens - 1812-1870. İngilis ədəbiyyatının ən məşhur yazıçı və roman müəlliflərindən biri - X.N.), Darvinin (Çarlz Darvin - 1809-1882. Çağdaş təkamül nəzəriyyəsinin təməlini qoymuş ingilis təbiətşünası - X.N.) və Layelin (Çarlz Layel - 1797-1875. Müasir geologiyanın banisi - X.N.). Çarlz Smitsonun adı insan şəxsiyyətinin nəhəng potensialının təsviridir. Qəhrəmanın fəmiyyəti bir tərəfdən onun ordinarlığını əks etdirir, digər tərəfdən isə insanın gizli mənəvi imkanlarına diqqət yetirir. Smitson - Smitin oğlu; Smit - dəmirçi və digər istiqamətlərdə oda sahib olan insan anlamı daşıyır (insanın ağıl və yaradıcılıq qüvvəsi).

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Çarlz Smitsonun həyatını dəyişən hadisə martın sonunda baş verir - Sara ilə Versk səhrasında görüş C.Fauls tərəfindən 29 mart 1867-ci il kimi qeyd edilib, yəni katoliklərin 1867-ci il 21 aprele təsadüf etmiş pasxasından bir ay əvvəl.

olub çarmıxa çəkilirsən. Mükafatın daşlar və tikanlar, susqunluq və nifrət olacaq; şəhərlər və adamlar isə səndən üz çevirəcək".

Con Fauls İncil əfsanəsinə yeni şəkil verir: Əhdi Cədidlə razılaşsaq, zühurdan sonra Məsih varlığının mahiyyətini öz nəzəriyyəsinə və ardıcılıqlarına həsr edir; Çarlz dirildikdən sonra öz yolunu "daşlar və tikanlar" arasından keçərək davam edir. Dirilmə qəhrəmana azadlıqla bərabər həm də tənhalıq, eyni zamanda tənhalıqla əlaqəli əzablar gətirir. Ona elə gəlir ki, o, "sədəcə olaraq bir tələni və ya həbsxananı başqası ilə əvəz edib". Lakin, bununla belə Çarlz başa düşür ki, "onun taleyi nə qədər əzablı olsa belə, yenə də imtina etdiyindən daha alicənəbdır".

C.Faulsun İsa Məsihlə Çarlz Smitson obrazlarını bilərəkdən uyğunlaşdırdığını aydın şəkildə görmək mümkündür. Bununla belə, yazıçı Xilaskarın həyat yolunu hərbi mənada təkrarlamır, çünki öz ideyasını gerçəkləşdirmək üçün ona pafoslu qəhrəman gərəkli deyil. Yazıçı ədalətsiz dünyaya qarşı üsyan edən şəxsiyyət deyil, bir tərəfdən öz şəxsiyyətinin inkişafı ilə məşğul olan, digər tərəfdən isə təbii insan zəifliklərinə malik adi insan obrazı yaradır.

Bu yerdə qəhrəmanın adının (Çarlz Smitson) semantik mənasının aydınlaşdırılması da mühümdür. O, minimum üç nəhəng viktorianın adını daşıyır: Dikensin

Təsadüfi deyil ki, müəllif davamlı olaraq Çarlz Smitsonun zəifliyini, infantilliyini, passivliyini önə çəkərək qəhrəmanın cəmiyyətin qınaqlarından çəkinmədən etdiyi ekzistensial seçimi haqqında hörmətlə bəhs edir. Məsihlə Çarlz obrazlarını mənəvi dirilmənin mümkünlüyü, günahın əfvi, səhvlərin, yanlışların və şəxsi zəifliklərin bərpası ideyaları birləşdirir. Xristian əfsanəsinin elementlərindən istifadə edərkən Fauls romanda təsvir edilən hadisəni XIX-XX əsrdən insan varlığının əbədi probleminə daşıyaraq öz qəhrəmanın obrazını dərinləşdirir.

Qeyd etmək lazımdır ki, C.Fauls özü dünya dinlərinə hörmətlə yanaşsa da Tanrının ideyalarını şəxsləndirilmiş mahiyyət qismində qəbul etmirdi. Yazıçı "Aristos" (1964) kitabında bu fəlsəfi kateqoriyanı öz nöqtəyi-nəzərincə bu cür izah edir: "Tanrı" - vəziyyətdir. Güc, canlı, təsir deyil. "Kişi", "qadın", "əşya" deyil; "Tanrı" yoxdur, amma onun yoxluğu hər yerdə mövcuddur, təsiri də hər yerdə hiss edilir. "Tanrı" vəziyyətdir, şəxsiyyət deyil. "Tanrı" bütün sual və axtarışları var edən enerjidir, bütün arzuların ilkin mənbəyidir. Yazıçı antik və xristian əfsanəsinə spesifikası sayəsində fikirlərini daha aydın ifadə edə bildiyi universal dil, təhkiyə üsulu kimi müraciət edir.

"Labirint-həyat" metaforası romanın məzmununu Tezey haqqında miflə six şəkildə əlaqələndirməklə

yanaşı, həm də C.Faulzun anlayışında varlıq konsepsiyasını ifadə edir. "Fransız leytenantın qadını"nın müəllifi üçün həyat bütünlüklə təsnifatlaşa və həmişəlik qayda və qanunlarla sabitləşə bilməz, o, insan təsəvvüründən daha genişdir.

Qədim əşyaları toplamaq xüsusiyyəti Çarlz Smitsonu C.Faulsun ilk romanı olan "Kolleksiyaçı"nın qəhrəmanı Frederik Kleqqə uzlaşdırır. Həmin əsərdə kolleksiya toplamaq Kleqqin zərərli xüsusiyyətidir, onun dünyanın canlı gözəlliyini anlamağı bacarmamasıdır. "Fransız leytenantın qadını"nın kontekstində Çarlz obraz olaraq ölü, əlil, inkişafdan qalmış şəxsiyyətinin təsviridir. "Kolleksiya predmetləri: ön söz" (1996) məqaləsində C.Faulz kolleksiya toplamağı Təbiət üzərində zorakılıq kimi qeydə alır və sanki "Fransız leytenantın qadını"nın qəhrəmanına müraciət edərək yazırdı: "Təbiət ölü əşyaları kolleksiyaya çevirmək vasitəsi deyil, daha qəliz və mürəkkəb nəşədir: var olmaq və birlikdə həyat sürməkdir".

C.Faulzun "Fransız leytenantın qadını" romanı insanın mənəvi yüksəlişi haqqındadır. Qəhrəman həqiqi şəxsiyyətini əldə etmək, "həyatın mənasının passiv varoluşla məhdudlaşmadığını, amma yaradıcı proses olduğunu, öz "mən"inin ifadəsi olduğunu anlamaq üçün psixoloji sınaqlardan keçir. Odissey, Tezey, Edip və Məsih kimi Çarlz Smitson da öz mənəvi səyahəti ilə ölüme eniş edərək və yenidən dirilərək insan varlığının universal hadisəsinin ardıcılığını təkrarlayır. Sara Vudraf özünə Kalipso, Ariadna, sirenalər, sfinks, o cümlədən ilahə-ananın hipostasları olan İsida, Artemida, Persefon (Prozerpina), Demetranı obraz olaraq qəbul edir. Bununla da o, həqiqətin, həqiqi insan mahiyyətinin, insanın daxilində heç zaman susmayan səsin çoxşaxəli və universal simvoluna çevrilir.

"Fasiləsiz axını saxlayıb möhkəmləndirmək" cəhdi uğursuzluğa məhkumdur. Bu, sadəcə olaraq insanın Kainatın sarsılması, vahid qaydasını "dünyanı təsəlliverici nizamlılığa" sadələşdirməsinə dəyişməyə arzudur, "zira, qaydaların insanlıq naminə olduğunu kim inkar edə bilər ki?"

Yazıçı təbiətin varlığını öz formasını daim dəyişdirən labirintlə müqayisə edir: "o, labirintdə olduğunu bildirdi, amma həmin labirintin divar və dəhlizlərinin daima dəyişdiyini bilmirdi". "Adalar" əsərində C.Faulz yazırdı ki, həqiqi özünüdərk simvolizə edən labirintin mərkəzi "əvvəlcədən faş olmuş sirdə deyil, onun aşkara çıxması prosesindədir".

Yekunda əlavə olaraq deyə bilərik ki, Con Fauls "Fransız leytenantın qadını" romanında antik və xristian əfsanələrinin elementlərinin obraz və süjetlərindən istifadə edir. Bunun sayəsində də yazıçı böyük məna və informasiya yüklü mətn yaratmağa müvəffəq olur: qəhrəmanların hər bir hərəkəti və romanın hər bir epizodu insanlığın mənəvi təcrübəsində əks olunur. Mifoloji intertekst (mətn içində mətn) romanın zaman və məkan sərhədlərini genişləndirir, onun fəlsəfi mahiyyətini dərinləşdirir.

Mənbə: Vestnik Permskoqo universiteta - 2009

Rus dilindən tərcümə edən: Xatirə Nurgül